

جستارهایی در فلسفه عرفان

(دفتر اول)

به کوشش علی فضلی

www.ketab.ir

جستارهایی در فلسفه عرفان

(دفتر اول)

به کوشش علی فضلی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شماریگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: امیر نجفی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: همایش ملی فلسفه عرفان (قم: ۱۳۹۶).

عنوان و نام پدیدآور: جستارهایی در فلسفه عرفان (دفتر اول) // علی فضلی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۶۴۸ص.

شابک: ج ۱: ۴ - ۵۳۸ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۵۲۹ - ۱ - ۲: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸.

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتاب حاضر برگزیده مقالات «همایش ملی فلسفه عرفان (۱۳۹۶: قم)» است.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: عرفان - کنگره ها.

Mysticism -- Congresses.

شناسه افزوده: فضلی، علی، ۱۳۵۲ - گردآورنده.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده بندی کنگره: ۲۷۴ / ۲ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۵۳۴۰۹

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید بهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

■ فهرست ■

بیشگفتار.....	۱۹
مقدمه دبیر علمی.....	۲۳
پیام حکیم متأله حضرت آیت الله العظمی جوادى آملی به مناسبت همایش فلسفه عرفان (فلسفه عرفان نظری).....	۲۷
چکیده پیام.....	۲۹
الف) فلسفه و عقل نظری.....	۳۰
ب) عرفان نظری و عقل عملی.....	۳۲
ج) اخلاق و عرفان.....	۳۶
د) تعلیم و تعلم عرفان.....	۳۸
درباره فلسفه عرفان.....	۴۱
چکیده.....	۴۳
مقدمه.....	۴۴
اول: تعریف فلسفه.....	۴۴
دوم: تعریف عرفان.....	۴۹
سوم: تعریف فلسفه عرفان.....	۵۲
چهارم: ساختار منطقی مسائل فلسفه عرفان.....	۵۵
۱. رئوس.....	۵۵
۲. مبادی.....	۵۵
۳. میانی.....	۵۷

۵۸.....	پنجم: مسائل فلسفه تجربه عرفانی
۵۸.....	۱. ساحت تجربه عرفانی
۵۸.....	الف) مفهوم تجربه عرفانی
۵۹.....	ب) اقسام تجربه عرفانی
۶۰.....	ج) فایده و کارکرد تجربه عرفانی
۶۰.....	د) ارزش شناختاری تجربه عرفانی
۶۲.....	۲. ساحت توصیف عرفانی
۶۲.....	الف) مفهوم توصیف عرفانی
۶۲.....	ب) امکان و کاربرد توصیف عرفانی
۶۳.....	ج) اقسام توصیف و تعبیر عرفانی
۶۳.....	د) نسبت توصیف و تجربه عرفانی
۶۴.....	ه) توصیف عرفانی و عقل منطقی
۶۵.....	و) ارزش شناختاری توصیف عرفانی
۶۵.....	ششم: مسائل فلسفه عرفان نظری
۶۵.....	۱. شناسه عرفان نظری
۶۶.....	۲. روش شناسی عرفان نظری
۶۷.....	۳. زبان عرفان نظری
۶۸.....	۴. معرفت شناسی عرفان نظری
۶۹.....	۵. ساختارشناسی عرفان نظری
۷۰.....	۶. نسبت عرفان نظری با دیگر علوم و مقولات همگن
۷۱.....	هفتم: مسائل فلسفه علم سلوک
۷۲.....	۱. شناسه علم سلوک
۷۳.....	۲. نسبت علم سلوک با دیگر علوم و مقولات
۷۴.....	۳. روش شناسی علم سلوک
۷۵.....	۴. زبان علم سلوک
۷۶.....	۵. انسان شناسی علم سلوک
۷۷.....	۶. هستی شناسی علم سلوک
۷۸.....	۷. شناخت شناسی علم سلوک

هشتم: هدف‌ها، ضرورت‌ها و فایده‌های فلسفه عرفان	۸۰
نهم: روش فلسفه عرفان	۸۱
دهم: نسبت فلسفه عرفان با علوم همگن	۸۷
۱. فلسفه عرفان و فلسفه اشراق	۸۷
۲. فلسفه عرفان و فلسفه صدرای	۸۷
۳. فلسفه عرفان و فلسفه دین	۸۸
۴. فلسفه عرفان و فلسفه اخلاق	۸۹
۵. فلسفه عرفان و معرفت‌شناسی	۹۱
نتیجه‌گیری	۹۲
منابع	۹۵
بخش اول: فلسفه تجربه عرفانی	۹۷
فصل اول: ماهیت تجربه عرفانی	۹۹
گفتار اول: تجربه دینی و تجربه عرفانی و ملاک‌های بازشناسی آن از دیدگاه	
ابن عربی	۱۰۱
چکیده	۱۰۳
مقدمه	۱۰۳
الف) سرشت تجربه دینی از دیدگاه ابن عربی	۱۰۶
ب) ابن عربی صاحب تجربه دینی	۱۰۹
معنای دینی بودن یک تجربه	۱۱۰
ج) تجربه دینی و تجربه عرفانی	۱۱۴
تفاوت کشف صوری با ادراک حسی مادی	۱۱۷
د) تفاوت بین تجربه دینی واقعی و مکاشفه گمراه‌کننده	۱۲۰
ویژگی‌های اصلی تجربه دینی و تجربه عرفانی	۱۲۴
۱. معرفت‌بخش بودن	۱۲۴
۲. وصف‌ناپذیری	۱۲۴
۳. زودگذر بودن	۱۲۹
۴. انفعالی بودن	۱۳۰

۱۳۱	هـ) تجربه دینی در خدمت ایمان
۱۳۷	نتیجه‌گیری
۱۳۹	منابع
۱۴۱	گفتار دوم: تجربه عرفانی و شهود باطنی
۱۴۳	چکیده
۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	الف) ویژگی‌های تجربه عرفانی
۱۴۶	ب) دیدگاه استیس
۱۵۰	ج) موضوع و متعلق معرفت عرفانی
۱۵۴	د) مسئله آگاهی محض
۱۵۵	هـ) تجربه و تعبیر
۱۵۶	و) یکسانی یا تنوع تجربه‌های عرفانی
۱۶۲	ز) واقع‌نمایی تجربه عرفانی
۱۶۴	ح) شهود عرفانی و اقسام آن
۱۶۷	نتیجه‌گیری
۱۶۹	منابع
۱۷۱	گفتار سوم: تجربه دینی
۱۷۳	چکیده
۱۷۴	مقدمه
۱۷۵	الف) زمینه‌های تجربه‌گرایی دینی
۱۷۶	۱. ظهور نهضت رمانتیک
۱۷۷	۲. نقادی کتاب مقدس
۱۷۹	۳. فلسفه کانت
۱۸۲	۴. تعارض علم و دین
۱۸۶	۵. مخالفت با الهیات طبیعی
۱۸۷	ب) ماهیت و سرشت تجربه دینی
۱۹۷	ج) اقسام تجربه دینی
۱۹۹	۱. تجارب تفسیری

۲۰۱	۲. تجارب شبه حسی
۲۰۳	۳. تجارب وحیانی
۲۰۴	۴. تجارب احیاگر
۲۰۶	۵. تجارب مینوی
۲۰۷	۶. تجارب عرفانی
۲۱۶	(د) ابعاد تجربه دینی
۲۱۶	۱. بعد روان‌شناختی
۲۱۷	۲. بعد پدیدارشناسی
۲۲۳	۳. بُعد فلسفی
۲۲۷	خلاصه مباحث
۲۳۱	منابع
	گفتار چهارم: ذات‌گرایی یا ساخت‌گرایی؟ (فلسفه عرفان بر شالوده نظر آیت‌الله
۲۳۵	جوادی آملی)
۲۳۷	چکیده
۲۳۷	مقدمه
۲۳۹	الف) ساخت‌گرایی در برابر ذات‌گرایی
۲۴۰	ب) تجربه عرفانی و معضل‌های آن
۲۴۳	ج) پاسخ به تجربه عرفانی در تمایز امور متصل و منفصل
۲۴۶	د) وحدت‌شهود و یقین روان‌شناختی
۲۵۵	ه) عرفان نظری و یقین منطقی
۲۶۰	نتیجه‌گیری
۲۶۳	منابع
۲۶۵	فصل دوم: بیان‌پذیری یا بیان‌ناپذیری تجربه عرفانی
۲۶۷	گفتار اول: بیان‌پذیری حقایق عرفانی
۲۶۹	چکیده
۲۷۰	مقدمه
۲۷۳	الف) بررسی و نقد ادله بیان‌ناپذیری

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مرفعی اسلام، به عنوان معارف نجات بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست پایگی مسلک ها و مکتب های بشر ساخته و نظام های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی بخش و نیز لزوم آسیب شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری افشار تحصیل کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی - پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می نمود. به اقتضای ضرورت های پیش گفته، حسب الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) و با تلاش و تدبیر آیت الله علی اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی - فکری، دانشگاهی - حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق هدف‌های مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن‌پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، برای تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌کند:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

مجموعه پیش رو در صدد واکاوی فلسفه عرفان و مسائل آن است، به همین منظور گروه عرفان پژوهشگاه، در پی همایشی با عنوان «فلسفه عرفان» که در آذر ۱۳۹۶ برگزار شد، مقالات ارزنده‌ای را از محققان این عرصه معرفی دریافت و در دو جلد به محضر ارباب تحقیق در این حوزه تقدیم می‌دارد.

البته تلاش شده است مقالات دریافتی پس از ارزیابی دقیق از سوی ارزیابان محترم در قالب و ساختار منظم و منسجمی تأمین‌کننده هدف‌های پیش‌گفته و رویکرد اعلام‌شده باشد. امید است این خدمت ناچیز، مقبول درگاه ایزد منان و پیشگاه مقام عصمت به‌ویژه حضرت حجة‌بن‌الحسن العسکری (عجل الله تعالی فرجه الشریف) واقع گردد.

در پایان از اعضای کمیته علمی همایش حجج اسلام والمسلمین آقایان محمد عرب‌صالحی، محمدرضا مصطفی‌پور، ابوالحسن غفاری، مسعود اسماعیلی، بهرام دلیر و علی فضلی و نیز مؤلفان محترم مقالات حضرت آیت‌الله العظمی جوادی آملی و استادانی چون سیدیدالله یزدان‌پناه، منوچهر

صدوقی سها، قاسم کاکایی، امیر دیوانی، محمد فنایی اشکوری، علی شیروانی، محمدرسول ملکی، مسعود اسماعیلی، سیداحمد فاضلی، حسین روحانی نژاد، محمدجواد رودگر، مهدی صدفی، مرتضی کریمایی، محمدعلی اسدی نسب، ولی محمد احمدوند، علی فضلی، مهدی بابایی، محمدعلی سوادری، حسین شکرآبی، محمود شیخ و نفیسه اهل سرمدی؛ و ارزیابان و بالاخص دبیر علمی همایش حجت الاسلام والمسلمین دکتر علی فضلی عضو محترم هیئت علمی گروه عرفان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و از استادان و صاحب نظران درخواست می شود با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ملرا یاری نمایند. از خداوند منان توفیق روزافزون محققان گرامی را خواهانیم.

گروه عرفان

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی